

ปกแดง: การศึกษาผ่านมุมมองหลังอาณานิคม

Peek Daeng: A postcolonial theoretical approach

บัณฑิต ทิพย์เดช^{1*}

Bandid Thipdet^{1*}

¹ อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

¹ Lecturer Ph.D., School of Liberal Arts, University of Phayao

* E-mail: earth4401457@hotmail.com

Received October 27, 2021; Revised May 19, 2022; Accepted June 30, 2022

บทคัดย่อ

ปกแดง: การศึกษาผ่านมุมมองหลังอาณานิคม มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาภาพแทนทางวัฒนธรรมของ ตะวันออกผ่านมุมมองของตะวันตก โดยวิเคราะห์การประกอบสร้างความหมายผ่านภาษา อีกทั้งยังศึกษาถึง การประกอบสร้างวาทกรรมของตะวันตกเพื่อครอบงำตะวันออก โดยวิเคราะห์คู่ตรงข้าม เพื่อที่จะดูวิธีการสร้าง วาทกรรมดังกล่าว

ผลการศึกษาพบว่า ภาพแทนของโลกตะวันออก ประกอบด้วยภาพแทน 5 แบบ ได้แก่ ตะวันออกกับ ภาพแทนของความมั่งคั่ง ตะวันออกกับภาพแทนของความวุ่นวาย ตะวันออกกับภาพแทนของการเอาตัวรอด ตะวันออกกับภาพแทนของความจงรักภักดี ตะวันออกกับภาพแทนของความช่างสำราญและมองโลกในแง่ดี

ในขณะที่ภาพแทนของโลกตะวันตก ประกอบด้วยภาพแทน 4 แบบ คือ ตะวันตกกับภาพแทนของ ความรุนแรง ตะวันตกกับภาพแทนของยีนเด่น ตะวันตกกับภาพแทนของคนฉลาด ตะวันตกกับภาพแทนของ วีรบุรุษ

นอกจากนี้ ยังพบวิธีการประกอบสร้างวาทกรรม 4 วิธี ได้แก่ ตะวันออกกับตะวันตก: ความงามกับ ประโยชน์ใช้สอย ตะวันออกกับตะวันตก: เจ้าสำราญกับผู้ล่าชิง ตะวันตกกับตะวันออก: ยีนเด่นกับ ยีนด้อย ตะวันตกกับตะวันออก: วีรบุรุษกับผู้สร้างความวุ่นวาย

คำสำคัญ: หลังอาณานิคม, ภาพแทน, วาทกรรม, ปกแดง

Abstract

Peek Daeng: A postcolonial theoretical approach. The aim is to study the cultural representation of the East through a Western perspective. It also studied the construction of the discourse of the West to dominate the East.

The study indicated that Representation of the East Consists of 5 representations, namely the east and the pictures of beauty East with pictures instead of the chaos East with Representative image of survival East with a picture of loyalty East with pictures of joy and optimism.

While the image of the Western world Consisting of 4 representations of the west and the depictions of violence Western with depictions of dominant genes Western with pictures instead of smart people, West with Representative image of heroes.

In addition, there are 4 methods of constructing discourses: East and West: Beauty and usability. East and West: Epicurean and predator West and East: Dominant Gene and Distressed Gene West and East: Heroes and Chaos Maker.

Keywords: Postcolonial, Representation, Discourse, Peek Daeng

บทนำ

แนวคิดหลังอาณานิคมเกิดขึ้นมาจากหนังสือ Orientalism (บูรพทิศคดี) ของเอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward W. Said) มีสาระสำคัญ คือ ความพยายามในการวิเคราะห์ให้เห็นว่าความรู้ และวิธีคิดของชาวตะวันตก มีอิทธิพลต่อโลกตะวันออก ในลักษณะที่เอื้อให้ตะวันตกสามารถใช้อำนาจกับตะวันออก ซึ่งหนังสือเล่มนี้ได้กระตุ้นให้เกิดความสนใจในการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตะวันตกกับตะวันออกมากยิ่งขึ้น

สภาวะในปัจจุบันจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าไม่มีความเป็นอาณานิคมหลงเหลืออยู่อีกแล้ว และทุกประเทศก็มีความทัดเทียมกันในองค์การสหประชาชาติ จึงทำให้ผู้คนคลายความวิตกกังวล

ในเรื่องของอำนาจตะวันตกที่เคยครองโลกอยู่นานนับศตวรรษ อีกทั้งยังคงแผ่ขยายอำนาจไปทั่วมั่วว่จะพันยุคอาณานิคมไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดหลังอาณานิคมก็ถูกหล่อหลอมขึ้นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยการประกอบสร้างผ่านแนวคิดโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม สัจศาสตร์ และสตรีนิยม ดังนั้น การศึกษาในแนวหลังอาณานิคมนี้จึงมุ่งความสนใจไปที่กระบวนการสื่อความหมาย วาทกรรม และภาพแสดงแทนทางวัฒนธรรม โดยถือเอาความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ และระหว่างภูมิภาคโลกเป็นกรอบในการศึกษา

เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward W. Said) ได้แสดงทัศนะว่า ชาวตะวันตกได้ประดิษฐ์ภาพเหมารวมอย่างหนึ่งของตะวันออกไว้ในลักษณะ

ของพวกเขาซึ่งทางอารมณ์ นิยามอำนาจเผด็จการ ไม่ยึดหลักเหตุผล ไม่สนใจความแม่นยำ และติดอยู่กับความลำเอียง แต่ขณะเดียวกัน ชาวตะวันตกต่างก็มีมีโนทัศน์เกี่ยวกับตะวันออกอีกเช่นกันว่ามีลักษณะน่าพิศวง หลงใหล ละเมียดละไม ลึกลับซึ่งนุ่มนวล ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวตะวันตกมองตะวันออกเป็นคนอื่น (The other) ที่มีความแปลกแยก และถูกจัดให้อยู่ในลำดับที่ต่ำกว่า อันเป็นการปูทางไปสู่การเข้ายึดครอง

แนวคิดของเอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward W. Said) ยังได้จุดประกายความสนใจจากนักคิดหลากหลายสำนัก และมีการดึงประเด็นอื่นเข้ามาใช้ในการแสดงทัศนะดังกล่าว อาทิ สถานะทางเพศ (gender) และชนชั้นทางสังคม (social class) นอกจากนี้ ยังมีการเรียกร้องให้กลุ่มชาติอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตะวันตก ค้นหาอัตลักษณ์ (identity) ของตนเองเพื่อสลัดให้พ้นอิทธิพลจากตะวันตกที่ได้แทรกซึมเข้ามา พร้อมกับการกระตุ้นให้หวนคืนสู่รากเหง้าของตนเองที่มีอยู่เดิม ตลอดจนให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปลอดภัยจากอิทธิพลตะวันตก

นวนิยาย ปีกแดง ของ วินทร์ เลียววาริณ เป็นตัวบทหนึ่งที่น่าสนใจนำมาศึกษาผ่านมุมมองหลังอาณานิคม เพราะโครงเรื่องของนวนิยายนี้มีการแสดงให้เห็นถึงความเป็นตะวันออกและตะวันตกอย่างชัดเจน อีกทั้งยังไม่มีการศึกษา นวนิยายดังกล่าวด้วยกรอบคิดในกลุ่มหลังโครงสร้างนิยม และหลังสมัยใหม่ โดยเนื้อหาของนวนิยายนี้ได้ย้อนกลับไปในปี พ.ศ. 2478 สามปีหลังจากเมืองไทยเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลวงประจักษ์ศิลปาคม ทหารไทยผู้เรียนจบจากโซเวียต รัสเซีย และเพื่อนทหารกลุ่มหนึ่ง

ก่อการรัฐประหาร หมายเปลี่ยนสยามเป็นรัฐสังคมนิยม เมื่อแผนการกบฏล้มเหลว เขาหลบหนีไปมอสโคว์และเสียชีวิตในเวลาต่อมา สิบปีให้หลังบุตรชายของเขา รุจน์ รุจิเรข ติดอยู่กลางเบอร์ลินท่ามกลางความซุลมุนในช่วงท้ายของสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อเยอรมนีแพ้สงคราม รุจน์ รุจิเรข พบกุญแจที่นำไปสู่การไขเบื้องหลังความตายของพ่อของเขา จากยุโรปสู่สิงคโปร์ และแผ่นดินอินโดจีน รุจน์ รุจิเรข สืบสวนหาความจริงทีละชั้น เพื่อคลี่คลายปริศนาความตายของพ่อที่เชื่อมกับความลับของชาติ นอกจากนี้ ปีกแดง ได้เล่าเรื่องราวความรักระหว่างชายหญิงของคนสองรุ่นที่มีพื้นฐานสังคมและความเชื่อต่างกัน ความเสียสละ ความรักชาติ ความขัดแย้งทางการเมือง ในช่วงเวลาที่โลกกำลังระอุด้วยสงครามเกาหลี สงครามเวียดนาม สงครามเวียดนาม และสงครามกลางเมืองในประเทศไทย ด้วยโครงเรื่องซับซ้อน ซ่อนเงื่อน หักมุม ตื่นเต้น และเศร้าสะเทือนใจ

จากหลักการของแนวคิดหลังอาณานิคมดังกล่าวข้างต้น เมื่อนำมาวิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง ปีกแดง ของ วินทร์ เลียววาริณ ซึ่งเป็นเรื่องราวของระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ และถูกทำให้อยู่ในรูปของนิยายรัก ผจญภัย สืบสวนสอบสวน อีกทั้งยังมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความเป็นตะวันตกและตะวันออก ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์ภาพแทนทางวัฒนธรรมของตะวันออกผ่านมุมมองของชาวตะวันตก ตลอดจนวิเคราะห์การประกอบสร้างวาทกรรมของชาวตะวันตกเพื่อแสดงอำนาจที่เหนือกว่าในการครอบงำตะวันออก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์ภาพแทนทางวัฒนธรรมของตะวันออกผ่านมุมมองของตะวันตก
2. เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างวาทกรรมของตะวันตกเพื่อครอบงำตะวันออก

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดหลังอาณานิคม (Postcolonialism) ให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อความหมาย วาทกรรม และภาพแสดงแทนทางวัฒนธรรม โดยถือเอาความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และระหว่างภูมิภาคโลกเป็นกรอบในการศึกษา

ดังนั้น ภาพแทน (Representation) จึงเป็นผลผลิตของความหมายที่คิด (concept) ผ่านภาษา เป็นการเชื่อมโยงระหว่างความคิดกับภาษา ทำให้เราสามารถอ้างอิงถึงโลกวัตถุจริง ๆ ผู้คน เหตุการณ์ หรือจินตนาการถึงโลกสมมุติ ผู้คน และเหตุการณ์สมมุติได้ กล่าวคือ ภาษาจะทำหน้าที่เหมือนกับกระจก เพื่อสะท้อนความหมายที่แท้จริงซึ่งปรากฏบนโลก ส่วนผู้แต่งจะเป็นคนกำหนดความหมายต่าง ๆ บนโลก ผ่านภาษา คำต่าง ๆ ให้มีความหมายตามที่คุณแต่งตั้งใจที่จะให้ความหมาย ตลอดจนเมื่อเกิดเป็นความหมายผ่านภาษา ก็จะเป็นที่เข้าใจว่าระบบภาพแทนเป็นเพียงการประกอบสร้างทางความหมายขึ้นมาจากความเข้าใจ (concept) และสัญญาณ (sign) ต่าง ๆ เพียงเท่านั้น

เมื่อผนวกกับแนวคิดวาทกรรมของมิเชลฟูโกต์ (Michel Foucault, 1980) นักคิด นักเขียน และนักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ก็จะทำให้เห็นว่าวาทกรรมเป็น “อำนาจ” และ “ความรู้” ซึ่งทำหน้าที่สร้างความจริง (Truth Production) และยังใช้

วาทกรรมเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจ ด้วยการนำเสนอานิยามของตนเองเพื่อกดทับการให้นิยามของคนอื่น อีกทั้งยังได้สร้างชุดความรู้ขึ้นมาเพื่อควบคุมตัวเองและผู้อื่น

สาระสำคัญของแนวคิดวาทกรรม อยู่ที่ประเด็นเรื่อง ความรู้คืออำนาจ (knowledge is power) และพลังอำนาจของวาทกรรมเป็นอำนาจที่ไม่สามารถมองเห็น เพียงเพราะมันได้เข้ามามีบทบาทในการจัดระเบียบให้กับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว จนเรามีมุมมองต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเป็นเพียงเรื่องปกติธรรมดา อีกทั้งยังพัฒนาชุดความรู้ที่ต่อเนื่องจนกลายเป็นความจริง ด้วยกระบวนการปิดบังอำพราง เก็บกัก แทนที่ สวมรอย ดังนั้น แนวคิดวาทกรรม จึงมุ่งเน้นไปที่การใช้อำนาจในการจัดการกับระบบระเบียบ และสร้างองค์ความรู้ของตนเองขึ้นมาโดยผ่านการให้ความหมายของสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ที่สามารถควบคุมอำนาจในการนิยามความหมายของสรรพสิ่ง พร้อมทั้งการใช้วาทกรรมในการปรับเปลี่ยน และยึดโยงรูปแบบของความรู้ที่ต่าง ๆ อย่างแยบยล จนกระทั่งกลายเป็นการต่อสู้ช่วงชิงความเป็นใหญ่ (Hegemony) ในการกำหนดความหมายของสิ่งต่าง ๆ

การประกอบสร้างวาทกรรม สามารถทำได้โดยการวิเคราะห์หาคู่ตรงข้าม เพื่อที่จะแสดงให้เห็นการกำหนดความหมายให้กับสรรพสิ่งด้วยการอาศัยคู่เปรียบเทียบ อันเป็นการแยกให้เห็นความแตกต่างของความหมายทั้งสองด้าน วิธีการศึกษาดังกล่าวจะใช้สัญวิทยา (Semiology) ซึ่งเป็นหลักวิชาการแขนงหนึ่งที่ศึกษากระบวนการสื่อความหมาย โดยพิจารณาธรรมชาติของหน่วย

สื่อความหมายและขั้นตอนการทำงาน เพื่อทำความเข้าใจการสื่อความหมายออกมา

แนวคิดสัญวิทยาและการสร้างความหมาย (Semiology and Signification) เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบของสัญลักษณ์ ที่ปรากฏอยู่ในความคิดของมนุษย์ อันถือเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวของเรา สัญลักษณ์อาจจะได้แก่ ภาษา รหัส สัญลักษณ์เครื่องหมาย ฯลฯ โดยสัญวิทยา (Semiology) หรือสัญศาสตร์ (Semiotics) เป็นศาสตร์ที่เพิ่งได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยมีนักวิชาการหลายท่านเช่น ชาร์ล เพียร์ส (C. Peirce) ปี 1839-1914 นักปรัชญาสังคมชาวอเมริกัน และ เฟอ์ ดินันด์ เดอ โซซูร์ (F. de Saussure) ปี 1857-1913 นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส ซึ่งปัจจุบันทฤษฎีดังกล่าวได้รับความนิยมในการใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ

สัญญาตามแนวคิดของ เดอ โซซูร์ (F. de Saussure) ให้ความสนใจกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified) โดยระบุว่า สัญญาทุกอย่างจะมี 2 มิติ มิติที่หนึ่งคือ มิติที่เป็นส่วนร่วมซึ่งเรียกว่า “Language” หรือหลักเกณฑ์ที่ใช้ และมิติที่สองเรียกว่า “Speech” หรือลีลาการใช้ โดยโซซูร์เสนอว่า สัญญาย่อยตัวหนึ่งจะยังไม่มี ความหมายในตัวเองจนกว่าจะไปเทียบเคียงกับสัญญาย่อยตัวอื่น ๆ ที่อาศัยการเปรียบเทียบแบบคู่ตรงข้าม (Binary Opposition)

เฟอ์ ดินันด์ เดอ โซซูร์ (F. de Saussure) ได้ทำการแยกแยะประเภทและระดับของความหมายที่บรรจุอยู่ในสัญญาออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ ความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) อันได้แก่ ความหมายที่เข้าใจกันตาม

ตัวอักษรซึ่งเป็นความหมายที่เข้าใจตรงกันโดยส่วนใหญ่ตัวอย่างเช่น ความหมายที่มีการระบุในพจนานุกรม เช่น แม่คือสตรีผู้ให้กำเนิดลูก หมี่เป็นสัตว์สี่เท้า เป็นต้น ส่วนประเภทที่สองคือ ความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) ได้แก่ ความหมายทางอ้อมที่เกิดจากข้อตกลงหรือความเข้าใจเฉพาะกลุ่ม หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของบุคคล เช่น เวลาพูดถึง “แม่” บางคนอาจนึกถึงความอบอุ่นบางคนอาจนึกถึงความเข้มงวด หรือบางคนอาจนึกไปถึงประสบการณ์อันขมขื่นเนื่องจากโดนแม่ตีในวัยเด็ก

วิธีการดำเนินการวิจัย

ดำเนินการเก็บข้อมูลจากเอกสารแล้ว วิเคราะห์ตามแนวคิดเรื่องภาพแทน และ แนววาทกรรม 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์ภาพแทน โดยวิเคราะห์การกำหนดความหมาย และการทำความเข้าใจการประกอบสร้างทางความหมายผ่านภาษา
 2. วิเคราะห์วาทกรรม โดยการวิเคราะห์คู่ตรงข้าม เพื่อที่จะดูวิธีการสร้างวาทกรรม
- จากนั้น นำผลการวิจัยมานำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

เมื่อนำนวนิยาย “ปีกแดง” มาวิเคราะห์ด้วยแนวคิดหลังอาณานิคมที่มีพัฒนาการมาจากหนังสือ Orientalism (บูรพทิศคดี) ของเอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward W. Said) ก็ได้แสดงให้เห็นภาพแทนของตะวันออกกับตะวันตก ดังนี้

1. ภาพแทนทางวัฒนธรรม

1.1 ภาพแทนของโลกตะวันออก

1.1.1 ตะวันออกกับภาพแทนของความงดงาม

ตัวละคร “แม่” ถูกกำหนดให้เป็นภาพแทนของผู้หญิงตะวันออกที่แสดงออกถึงความงดงาม ผ่านการใช้คำเพื่ออธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ ชุดสีชาวนวลกลาย กลีบดอกไม้สีขาว ซึ่งเป็นการบ่งลักษณะถึงความเป็นตะวันออกที่เน้นเรื่องความงดงาม ศิลปะ ความอ่อนช้อย มากกว่าประโยชน์ใช้สอย ดังตัวอย่าง

...แม่สวมชุดสีชาวนวลกลายดอกกุหลาบ
กระโปรงจีบ...กลีบดอกไม้สีขาว
ลอยมาตกบนผมของแม่

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 26)

การบรรยายภาพบรรยากาศของสิงคโปร์ เป็นภาพแทนของโลกตะวันออกที่แสดงออกถึงความงดงาม ผ่านการใช้คำเพื่ออธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ ร่มรื่น สดชื่น ซึ่งเป็นการบ่งลักษณะถึงความเป็นตะวันออกที่เน้นความงดงามของธรรมชาติ ดังตัวอย่าง

เขาเดินผ่านพรรณไม้ร่มรื่นของโรงแรม
เสียงนกบนยอดไม้ร้อง ทำให้รู้สึก
สดชื่นอย่างบอกไม่ถูก นานมาแล้วที่ไม่ได้
พบเห็นบรรยากาศตอนเช้าตรู่แบบ
ตะวันออกเช่นนี้

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 177)

1.1.2 ตะวันออกกับภาพแทนของความวุ่นวาย

การนำเสนอภาพของกลุ่มคอมมิวนิสต์จีน เป็นภาพแทนของชาวตะวันออกที่มักจะก่อความวุ่นวายในสังคม ผ่านการใช้คำเพื่ออธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ ก่อความวุ่นวาย ซึ่งเป็นการบ่งลักษณะถึงความเป็นตะวันออกที่เน้นการใช้อำนาจ ดังตัวอย่าง

...หลังจากที่ก๊กมินตั๋งในจีนปราบ
คอมมิวนิสต์อย่างหนัก พวกแกนนำ
เหล่านั้นก็อพยพมาไทย พวกนี้ก่อความ
วุ่นวายในไทยมากที่สุดทีเดียว...

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 43)

1.1.3 ตะวันออกกับภาพแทนของการเอาตัวรอด

การนำเสนอภาพเหตุการณ์เสด็จประพาสรัสเซีย เป็นภาพแทนของชาวตะวันออกที่มีความสามารถในการเอาตัวรอดในสถานการณ์คับขัน ซึ่งเป็นการบ่งลักษณะถึงความเป็นตะวันออกที่เน้นการเอาตัวรอดในสถานการณ์ต่าง ๆ ดังตัวอย่าง

“การเสด็จประพาสรัสเซียในปีนั้นสำคัญ
มาก สถานการณ์ของไทย
ในตอนนั้นมีอันตรายจากลัทธิล่าอาณานิคม การที่พระบรมฉายาลักษณ์ของ
รัชกาลที่ 5 กับพระเจ้าซาร์นิโคลาสที่ 2
แห่งรัสเซียปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ทั่ว
ยุโรป เป็นการปราชัยอังกฤษ ฝรั่งเศส ไม่ให้
คิดรุกรานไทย”

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 124)

1.1.4 ตะวันออกกับภาพแทนของ
ความจงรักภักดี

การนำเสนอภาพเหตุการณ์
รัชกาลที่ 5 พระราชทานทุนแก่ราษฎรสามัญไป
ศึกษาต่อต่างประเทศ เป็นภาพแทนของชาว
ตะวันออกเพื่อสร้างความจงรักภักดีในหมู่
ประชาชน ซึ่งเป็นการบ่งลักษณะถึงความเป็น
ตะวันออกที่เน้นเรื่องความจงรักภักดีเป็นสิ่งสำคัญ ดัง
ตัวอย่าง

พระองค์พระราชทานทุนแก่ราษฎร
ธรรมดาไปเรียนทหารด้วยกัน
เช่น ศรีนทร์ ภักดีกุล และนายพุ่ม...เป็น
ครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่สามัญชน
มีโอกาสเช่นนี้ เป็นพระราโชบายที่ดี และ
สร้างความจงรักภักดีในหมู่ประชาชน

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 124)

1.1.5 ตะวันออกกับภาพแทนของ
ความช่างสำราญและมอง
โลกในแง่ดี

ตัวละคร “แสวง” เป็นภาพแทน
ของผู้ชายตะวันออกที่แสดงออกถึงความช่าง
สำราญและมองโลกในแง่ดี ซึ่งเป็นการบ่งลักษณะ
ถึงความเป็นตะวันออกที่เน้นเรื่องความสำราญใน
ชีวิต และมองโลกในแง่ดี ดังตัวอย่างคำพูดของ
“แสวง” ดังนี้

“เกิดเป็นไทยแท้ต้องร้องเพลงได้ทุกเมื่อ”
“เกิดเป็นไทยแท้ต้องไม่มองโลกในแง่ร้าย”

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 127)

1.2 ภาพแทนของโลกตะวันตก

1.2.1 ตะวันตกกับภาพแทนของ
ความรุนแรง

ชาติเยอรมัน ถูกกำหนดให้เป็น
ภาพแทนของโลกตะวันตกที่แสดงออกถึงความ
รุนแรง ผ่านการใช้คำเพื่ออธิบายรายละเอียดต่าง
ๆ อาทิ โจมตี ศัตรู ความเสียหาย ซึ่งเป็นการบ่ง
ลักษณะถึงความเป็นตะวันตกที่เน้นการเป็นผู้
รุกราน และการกดขี่ขบเบียตชาติอื่น ดังตัวอย่าง

...เหนือฟ้าเยอรมนีแทบไม่เคยมีวันว่าง
จากเครื่องบินทิ้งระเบิดของศัตรู
ความเสียหายที่เจ้าของชาติเคยก่อ ณ
ประเทศอื่น บัดนี้กลับมาคืนสนอง
ที่แผ่นดินแม่

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 27)

การแสดงภาพของเครื่องบินรบ ก็
เป็นการสร้างภาพแทนของโลกตะวันตกที่
แสดงออกถึงความรุนแรง ผ่านการใช้คำเพื่อ
อธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ แข่งกันแผดเสียง
คำราม ไม่ยำเกรง ดังตัวอย่าง

...ทั้ง สปิตไฟร์, พี-51, พี-38, บี-17, บี-24,
บี-29, แลงคาสเตอร์,
ฮาลีแฟกซ์ แข่งกันแผดเสียงคำรามอย่าง
ไม่ยำเกรงใคร

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 29)

ภาพของฝูงเครื่องบินที่กำลัง
ทำลายอาคาร ก็เป็นการสร้างภาพแทนของโลก
ตะวันตกที่แสดงออกถึงความรุนแรง ผ่านการใช้คำ
เพื่ออธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ ทำลายล้างถูก
ฉีกออก ดังตัวอย่าง

สถานที่ตั้งสถานทูตไทยก็เหมือนอาคารอีก
หลายหลังที่หนีไม่พ้น ถูกฝูงบิน
สัมพันธมิตรทำลายล้าง ตัวอาคารถูก
ฉีกออกครึ่งหนึ่งด้วยแรงระเบิด...

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 51)

การเสนอภาพของระเบิด ก็เป็น
การสร้างภาพแทนของโลกตะวันตกที่แสดงออกถึง
ความรุนแรง ผ่านการใช้คำเพื่ออธิบายรายละเอียด
ต่าง ๆ อาทิ ฆ่าศัตรูด้วยแรงอัด ฆ่าด้วยเศษชิ้นส่วน
ในระเบิด ดังตัวอย่าง

“...ระเบิดมือของเยอรมนีมักฆ่าศัตรูด้วย
แรงอัด ส่วนระเบิดมือของสัมพันธมิตร
ส่วนใหญ่ ฆ่าด้วยเศษชิ้นส่วนในระเบิด”

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 76)

การนำเสนอภาพของเยอรมัน
เป็นการสร้างภาพแทนของโลกตะวันตกที่
แสดงออกถึงความรุนแรง ผ่านการใช้คำเพื่อ
อธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ ชาติที่อันตราย
เป็นศัตรูกับเขาไปทั่ว ดังตัวอย่าง

“...เยอรมนีเป็นชาติที่อันตราย
ก่อนสงครามโลกมาสองครั้ง เป็นศัตรูกับเขา
ไปทั่ว...”

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 137)

1.2.2 ตะวันตกกับภาพแทนของ ยิวเด่น

การบรรยายภาพตัวละครหญิง
ชาวรัสเซีย เป็นการสร้างภาพแทนของโลก
ตะวันตกที่แสดงออกถึงความเป็นยิวเด่น ผ่านการ
ใช้คำเพื่ออธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ ดวงตา

เข้ม ซ่อนแววฉลาด แข็งแรง ซึ่งเป็นการบ่งลักษณะ
ถึงความเป็นตะวันตกที่เน้นความเหนือกว่าชาติ
อื่น ดังตัวอย่าง

...หญิงวัยสี่สิบเศษคนหนึ่งก็เปิดประตู

ออกมา ใบหน้าสวยเรียบ

ดวงตาทั้งคู่เข้ม ซ่อนแววฉลาด ผมสี

น้ำตาล แข็งแรงตามแบบอย่าง

‘ผู้หญิงที่ดี’ เผ่าอารยันของท่านผู้นำ

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 32)

1.2.3 ตะวันตกกับภาพแทนของ คนฉลาด

การใช้ภาพของตัวละครชายชาว
รัสเซีย ก็เป็นการสร้างภาพแทนของโลกตะวันตกที่
แสดงออกถึงความเป็นคนฉลาด ผ่านการใช้คำเพื่อ
อธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ รอบรู้ทุกอย่าง พุด
ได้คล่องแคล่วหลายภาษา ซึ่งเป็นการบ่งลักษณะ
ถึงความเป็นตะวันตกที่ชี้ให้เห็นถึงความมีมันสมอง
มากกว่าชาติอื่น ดังตัวอย่าง

วลาดีมีร์ อีไลโมวิช คาร์มาลอฟ...เป็น

นักการทูตที่ได้ฉายา ‘เพลย์บอย’

ที่น่าแปลกคือ เพลย์บอยคนนี้รอบรู้ทุก

อย่างในโลก... พุดได้คล่องแคล่ว

หลายภาษา...

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 32)

ภาพตัวละคร “อิรินา” เป็นการ
สร้างภาพแทนของโลกตะวันตกที่แสดงออกถึง
ความเก่ง ฉลาด และมีความแน่วแน่ ผ่านการใช้คำ
เพื่ออธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ ฉลาด นักอุดม
คติ ดังตัวอย่าง

“...อิรินาเป็นคนสวยเรียบร้อย ฉลาด แต่ก็เย็นเหมือนน้ำแข็ง ผู้หญิงคนนี้เป็นนักอุดมคติ”

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 96)

การใช้ภาพของตัวละครชายชาวเยอรมัน ก็เป็นการสร้างภาพแทนของโลกตะวันตกที่แสดงออกถึงความเป็นคนฉลาด ผ่านการใช้คำเพื่ออธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ มีฝีมือการเล่นสูงกว่าที่คาด ดังตัวอย่าง

...เพียงไม่กี่ชั่วโมง ชาวเยอรมันก็สามารถเดินหมากไทยได้คล่องแคล่ว...

เพียงไม่กี่ก้าว รุจน์ก็พบว่ามันเป็นเกมที่ยากที่สุดที่เคยเล่นมาในชีวิต เพื่อนชาวเยอรมันคนใหม่มีฝีมือการเล่นสูงกว่าที่คาด

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 132)

1.2.4 ตะวันตกกับภาพแทนของวีรบุรุษ

การใช้ภาพของตัวละคร “เคนท์ เซพปลิน” เป็นการสร้างภาพแทนของโลกตะวันตกที่แสดงออกถึงความเป็นวีรบุรุษ ผ่านการใช้คำเพื่ออธิบายรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ กล้าหาญ ไม่กลัวตาย ซึ่งเป็นการบ่งลักษณะถึงความเป็นตะวันตกที่ชี้ให้เห็นถึงความหาญกล้า ดังตัวอย่าง

ท่านเป็นนายทหารที่กล้าหาญ ระหว่างสงครามฝรั่งเศส-ปรัสเซีย ท่านอาสาไปยังแนวรบของข้าศึกอย่างไม่กลัวตาย คืบหนึ่งทหารฝรั่งเศสล้อมทหารหน่วยของท่านหมดสิ้น ท่านกระโจนขึ้นม้าตัวหนึ่ง

ของพวกฝรั่งเศส ฝ่ายล้อมของศัตรูรอดมาได้เพียงคนเดียว...

(วินทร์ เลียววาริณ, 2557 หน้า 82)

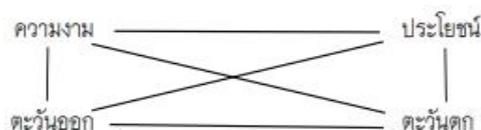
2. การประกอบสร้างวาทกรรม

วิธีการศึกษาการประกอบสร้างทางวาทกรรม จะต้องอาศัยการเทียบคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) มาเทียบเคียง สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

2.1 ตะวันออก กับ ตะวันตก:

ความงาม กับ ประโยชน์ใช้สอย

การประกอบสร้างวาทกรรมในฝ่ายตะวันออก มักจะใช้ชุดวาทกรรมว่าด้วยความงามเป็นภาพแสดงแทนความเป็นตะวันออก และขณะเดียวกันก็อธิบายตะวันตกด้วยชุดวาทกรรมว่าด้วยประโยชน์ใช้สอย อันเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าความเป็นตะวันออกมุ่งเน้นความสวยงาม ที่ไม่สามารถใช้งานได้จริง หรืออาจกล่าวอีกทางหนึ่งได้ว่าตะวันออกเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น ตรงข้ามกับตะวันตกที่มุ่งเน้นการนำไปใช้งานได้จริง ดังปรากฏเป็นแผนผังสี่เหลี่ยมสัญลักษณ์ ดังนี้

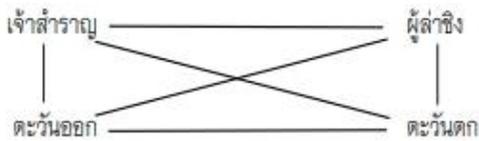
ความขัดแย้งระหว่างความงาม กับ ประโยชน์ใช้สอย

2.2 ตะวันออก กับ ตะวันตก:

เจ้าสำราญ กับ ผู้ล่าชิง

การประกอบสร้างวาทกรรมในฝ่ายตะวันออก มักจะใช้ชุดวาทกรรมว่าด้วยความเจ้าสำราญแสดงแทนความเป็นตะวันออก และขณะเดียวกันก็อธิบายตะวันตกด้วยชุดวาทกรรมว่า

ด้วยการเป็นผู้ล่าชิง อันเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าความเป็นตะวันออกมุ่งเน้นความสนุกสนาน ไม่จริงจัง ตรงกันข้ามกับตะวันตกที่มุ่งเน้นการล่าชิง ดังปรากฏเป็นแผนผังสี่เหลี่ยมสัญลักษณ์ ดังนี้

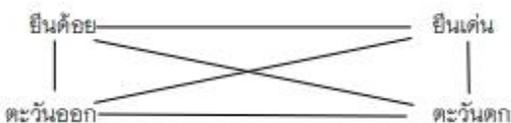

ความขัดแย้งระหว่างความเจ้าสำราญ กับ การเป็นผู้ล่าชิง

2.3 ตะวันตก กับ ตะวันออก:

ยืนเด่น กับ ยืนด้อย

การประกอบสร้างวาทกรรมในฝ่ายตะวันตก มักจะใช้ชุดวาทกรรมว่าด้วยความเป็นยืนเด่น แสดงแทน ความเป็น ตะวันตก และ ขณะเดียวกันก็อธิบายตะวันออกด้วยชุดวาทกรรมว่าด้วยความเป็นยืนด้อย อันเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าความเป็นตะวันตกมุ่งเน้นการนำเสนอภาพของความแข็งแกร่งในเชิงพันธุกรรม ที่มีความเด่นทั้งลักษณะทางกายภาพ สติปัญญา และความสามารถ ตรงข้ามกับตะวันออกที่ไม่แสดงลักษณะเด่นใด ๆ ให้ปรากฏ ดังปรากฏเป็นแผนผังสี่เหลี่ยมสัญลักษณ์ ดังนี้

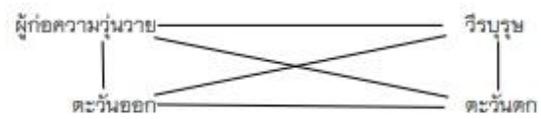
ความขัดแย้งระหว่างยืนด้อย กับ ยืนเด่น

2.4 ตะวันตก กับ ตะวันออก:

วีรบุรุษ กับ ผู้สร้างความวุ่นวาย

การประกอบสร้างวาทกรรมในฝ่ายตะวันตก มักจะใช้ชุดวาทกรรมว่าด้วยความเป็น

วีรบุรุษแสดงแทนความเป็นตะวันตก และ ขณะเดียวกันก็อธิบายตะวันออกด้วยชุดวาทกรรมว่าด้วยความเป็นผู้ก่อความวุ่นวาย อันเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าความเป็นตะวันตкмุ่งเน้นการนำเสนอภาพของความกล้าและชำนาญการยุทธ์ ตรงข้ามกับตะวันออกที่มักจะก่อเหตุไม่สงบ ดังปรากฏเป็นแผนผังสี่เหลี่ยมสัญลักษณ์ ดังนี้

ความขัดแย้งระหว่างผู้ก่อความวุ่นวาย กับ วีรบุรุษ

อภิปรายผล

การวิเคราะห์ทฤษฎีนิยายเรื่อง “ปีกแดง” ของวินทร์ เลียววาริณ ด้วยแนวคิดหลังอาณานิคม ที่มีพัฒนาการมาจากหนังสือ Orientalism (บูรพทิศคดี) ของเอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward W. Said) ได้ใช้กระบวนการสร้างภาพแทนทางวัฒนธรรมโดยถือเอาความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และระหว่างภูมิภาคโลกเป็นกรอบในการศึกษา ซึ่งผลการศึกษาที่ออกมา ก็พบว่า ภาพแทนของตะวันออกยังคงเป็นพวกเน้นอารมณ์ นิยมอำนาจ เผด็จการ ไม่ยึดหลักเหตุผล ไม่สนความแม่นยำ และติดอยู่กับความลำหลัง ในขณะที่ตะวันตกต่างก็มีมีโนทัศน์เกี่ยวกับตะวันออก ที่มีลักษณะน่าหลงใหล ละเมียดละไม ลึกซึ้ง นุ่มนวล ด้วยเหตุนี้ผลลัพธ์ที่ตามมาจึงทำให้ตะวันออกถูกจัดให้กลายเป็นคนอื่น (The Other) ที่มีความแปลกแยก และถูกจัดให้อยู่ในลำดับที่ต่ำกว่าตะวันตก

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ภาพแทน (Representation) จึงเป็นผลผลิตของความหมาย

ที่คิด (concept) ผ่านภาษา เป็นการเชื่อมโยงระหว่างความคิดกับภาษา ทำให้เราสามารถอ้างอิงถึงโลกวัตถุจริง ๆ ผู้คน เหตุการณ์ หรือจินตนาการถึงโลกสมมุติ ผู้คน และเหตุการณ์สมมุติได้ กล่าวคือ ภาษาจะทำหน้าที่เหมือนกับกระจก เพื่อสะท้อนความหมายที่แท้จริงซึ่งปรากฏบนโลก ส่วนผู้แต่งจะเป็นคนกำหนดความหมายต่าง ๆ บนโลกผ่านภาษา คำต่าง ๆ ให้มีความหมายตามที่คุณแต่งตั้งใจที่จะให้มีความหมาย ตลอดจนเมื่อเกิดเป็นความหมายผ่านภาษา ก็จะเป็นที่เข้าใจว่าระบบภาพแทนเป็นเพียงการประกอบสร้างทางความหมายขึ้นมาจากความเข้าใจ (concept) และสัญลักษณ์ (sign) ต่าง ๆ เท่านั้น

เมื่อเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์คู่ตรงข้าม (Binary Opposition) เพื่อที่จะแสดงให้เห็นการกำหนดความหมายให้กับสรรพสิ่งด้วยการอาศัยคู่เปรียบเทียบ อันเป็นการแยกให้เห็นความแตกต่างของความหมายทั้งสองด้านด้วยสัญวิทยา (Semiology) ซึ่งเป็นหลักวิชาการแขนงหนึ่ง ที่ศึกษากระบวนการสื่อความหมาย โดยพิจารณาธรรมชาติของหน่วยสื่อความหมายและขั้นตอนการทำงาน เพื่อทำความเข้าใจการสื่อความหมายออกมา ก็ทำให้มองเห็นการประกอบสร้างวาทกรรมของความเป็นตะวันตกกับความเป็นตะวันออกชัดเจนขึ้น จนกลายเป็น “อำนาจ” และ “ความรู้” ซึ่งมีหน้าที่สร้างความจริง (Truth Production) ขึ้นมาหนึ่งชุด และใช้ความจริงดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจ ด้วยการนำเสนอวาทกรรมของตนเองเพื่อกดทับการวาทกรรมของคนอื่น อีกทั้งยังตอกย้ำชุดวาทกรรมดังกล่าวขึ้นมาเพื่อควบคุมตัวเองและผู้อื่นเช่นกัน

สอดคล้องกับงานวิจัย ของนันทนัย ประสานนาม (2550) เรื่อง “วรรณคดีมรดกของไทย: การอ่านใหม่ด้วยแนวคิดหลังอาณานิคม” ที่แสดงให้เห็นว่าวรรณคดีนิราศได้นำเสนอเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบ โดยกวีได้สร้างดินแดนชายขอบให้เป็นดินแดนที่แปลกแยกและสยบยอมต่ออำนาจศูนย์กลาง นอกจากนี้ยังใช้ภาพแทนความอ่อนแอของตัวละครหญิงลาวมาประเมินค่าวัฒนธรรมลาวว่าด้อยต่ำ และสร้างตัวละครชายไทยที่แข็งแกร่งมาแสดงความได้เปรียบ

นอกจากนี้ งานวิจัยของของชญาณ์วัต ปัญญาเพชร (2557) เรื่อง “ศิลปะร่วมสมัยไทยภายใต้แนวคิดหลังอาณานิคมในทศวรรษที่ 1990” ที่ว่า แนวคิดบูรพาคตินิยมเป็นการสร้างตัวแทนตะวันออกในสายตาของตะวันตกจากพื้นฐานวิถีคิดแบบทวิลักษณ์ ที่นำมาอธิบายลักษณะการผสมผสานทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ต่อรองปรัชญาสารัตถนิยมที่แฝงอยู่ในความคิดอาณานิคม ทั้งนี้โดยการใช้แนวคิดการสร้างความเป็นอื่นและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ. (2545). *วาทกรรม การพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.

ชญาณ์วัต ปัญญาเพชร. (2557). *ศิลปะร่วมสมัยไทยภายใต้แนวคิดหลังอาณานิคม ในทศวรรษที่ 1990*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา

- มหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Writings, 1972-1977. Brighton, Sussex: Harvester Press.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2529). มิเชล ฟูโกต์: ปัญญาชน ความจริง และอำนาจ. *เศรษฐศาสตร์การเมือง*, 5, 142-154.
- นัทธนัย ประสานนาม. (2550). วรรณคดีมรดกของไทย: การอ่านใหม่ด้วยแนวคิดหลังอาณานิคม. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 3, 91-108.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2532). จดหมายตอบ. *รัฐศาสตร์สาร*, 3, 326.
- วินทร์ เลียววาริณ. (2545). *ปีกแดง*. กรุงเทพฯ: วินทร์ เลียววาริณ.
- อภิภู กิติกำธร. (2556). *การตีความแนวทฤษฎีหลังอาณานิคมของลัทธิล่าอาณานิคม และอาณานิคมรูปแบบใหม่ในภาพยนตร์เรื่องอวตาร: การวิเคราะห์ว่าททกรรม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรรวรรณ ปิลันธน์โอวาท. (2546). *กรอบวาทกรรมวิเคราะห์กับกรณีศึกษาไทย*. งานวิจัย. ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Edward W. Said. (2016). *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. Penguin Books Limited.
- Foucault, Michel. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other*